

ОСВІТА НА ПОГРАНИЧЧІ УКРАЇНИ

Частина 1. ЗЗСО у
територіальних
громадах, які
межують з іншими
державами:
просторово-
статистичний
аналіз

Інформаційно-аналітичні
матеріали

Наталія ХАРЧЕНКО

Сучасна людина живе у світі, окресленому кордонами, які мають безпосередній вплив на її ідентичність, поведінку та ціннісні орієнтації. Поки існуватимуть державні, регіональні та етнічні інтереси, простір людського життя залишатиметься структурованим через розмежувальні лінії. Їхнє значення зростає або зменшується залежно від геополітичної ситуації, стану суспільної свідомості та усталених соціальних практик.

Кордони одночасно виконують бар'єрні функції й відкривають можливості для контактів, визначаючи як характер небезпек, так і потенціал взаємодії.

Феномен пограниччя має багатовимірний характер і набуває різних інтерпретацій залежно від наукової галузі та контексту використання. У загальному розумінні під ним зазвичай мають на увазі простір на межі між двома територіями, культурами чи станами буття. Водночас, пограниччя не варто зводити лише до географічних меж, адже воно є радше соціальним явищем, яке виникає завдяки взаємодії різноманітних чинників, поєднуючи географічний, політичний, соціокультурний виміри.

Пограниччя варто розуміти не лише як безпосередню лінію державного кордону, а як ширший ареал, на який поширюються соціальні, культурні, економічні та освітні впливи сусідніх країн.^{4; 5}

Пограниччя охоплює зону щоденної взаємодії населення, міграційних потоків, культурних контактів та транскордонної комунікації, що може сягати десятків кілометрів углиб території.¹ Тож презентовані матеріали – лише один із багатьох аспектів феномену пограниччя.

Водночас у дослідженні аналізуються громади, які мають безпосередній спільний сухопутний державний кордон з іншими країнами, оскільки в умовах воєнного стану вони є зоною першого реагування та найбільш чутливі до внутрішніх та зовнішніх викликів.

Серед 1469 громад України (в т. ч. 31 територіальна громада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей) предметом нашого аналізу стали 33СО у 154 територіальних громадах (у результаті аналізу статистичних даних та картометричного дослідження), які безпосередньо межують із державними кордонами інших країн (за даними Міністерства освіти і науки та інформаційного порталу «Децентралізація»^{2; 3}).

Україна межує із сімома державами: Республіка Польща (Волинська, Львівська, Закарпатська обл.), Словаччина (Закарпатська обл.), Угорщина (Закарпатська обл.), Румунія (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська обл.), Молдова (Чернівецька, Вінницька, Одеська обл.), республіка білорусь (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська обл.), російська федерація (Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька обл.).

Окрім того, вибір цього масиву обумовлений тим, що саме тут поєднуються фактори пограниччя (безпекові, культурні, економічні, соціальні) із ризиками воєнного часу, що створює по-своєму унікальний комплекс умов для функціонування системи загальної середньої освіти.

Зазначимо, що ми включаємо до розрахунків Луганську та Донецьку області, попри їхню тимчасову окупацію, з кількох причин.

По-перше, це території України, на яких до 2014 року функціонувала розгалужена освітня мережа, що має враховуватися у загальнодержавному вимірі. По-друге, включення цих областей у статистичний аналіз (за наявності даних) дозволяє відобразити повну картину пограниччя та підкреслити масштаб втрат і викликів, пов'язаних із війною, що важливо для стратегічного планування відновлення та розвитку освітньої сфери після деокупації.

У інформаційних матеріалах зібрано дані щодо територіальних громад, які безпосередньо межують з іншими державами, загальну кількість населення, кількість закладів загальної середньої освіти та учнів, які у них навчаються, що дасть змогу виявити просторово-статистичні закономірності та визначити освітній потенціал цих регіонів.

Також зазначено дані про сусідні держави, з якими межують територіальні громади, оскільки це дає змогу простежити зовнішні впливи на освітнє середовище пограниччя, зрозуміти особливості транскордонної взаємодії, оцінити потенціал міжнародної співпраці у сфері освіти, можливості для освітніх проєктів, учнівських обмінів тощо.

Анонс

У наступних інформаційних матеріалах буде презентовано освітні профілі територіальних громад на пограниччі (частина 2) та рівні ризику безпеки в системі освіти (частина 3).

У подальшому ми розширимо цей напрям і розглядатимемо феномен пограниччя у ширшому геопросторовому, виховному, соціокультурному та освітньому контекстах як середовище взаємодії культур, формування стійкості, гідності та громадянської відповідальності дітей та молоді.

Використані джерела

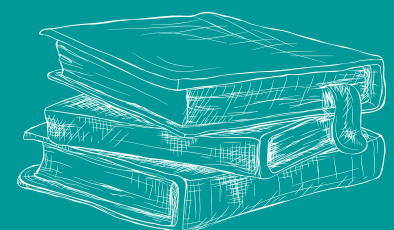
1. Newman D. Contemporary Research Agendas in Border Studies: An Overview. Wastl-Walter D., ред. The Ashgate Research Companion to Border Studies. Farnham: Ashgate, 2011. (Ashgate Research Companion; 19). С. 33-47.

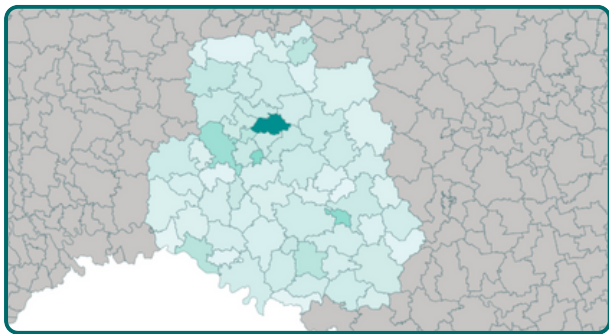
2. Публічні дашборди та інформаційні довідки МОН: інструменти для аналізу освітньої системи. URL: <https://mon.gov.ua>

3. Територіальні громади. URL: <https://decentralization.ua/newgromada>

4. Верменич Я. В. Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витоки та геополітичні впливи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. 367 с.

5. Міждисциплінарний тезаурус дослідження освітніх та виховних проблем на пограниччі України: наукове видання. Укладачі: Сисоєва С. О., Вайнола Р. Х., Михайліченко М. В. Київ: ЦП Компринт, 2024. 63 с.

Вінницька

Державний кордон:

- Республіка Молдова

кількість громад: **4**

Кількість населених пунктів: **92**

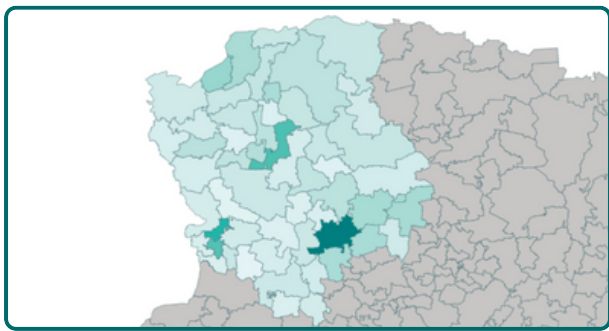
Чисельність населення: **92708**

Кількість ЗЗСО: **42**

Кількість учнів: **7826**

Волинська

Державний кордон:

- Республіка Польща
- республіка білорусь

кількість громад: **11**

Кількість населених пунктів: **262**

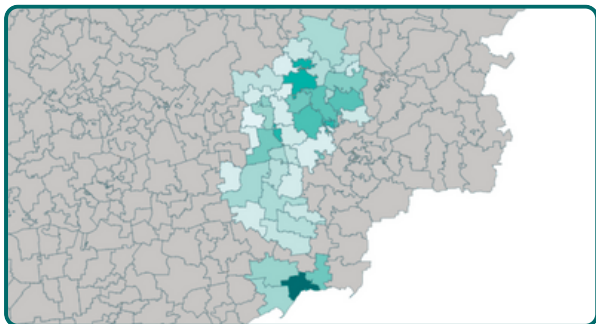
Чисельність населення: **169 981**

Кількість ЗЗСО: **137**

Кількість учнів: **24 444**

Донецька

Державний кордон:

- російська федерація

кількість громад: **5***

Кількість населених пунктів: **178***

Чисельність населення: **103 039***

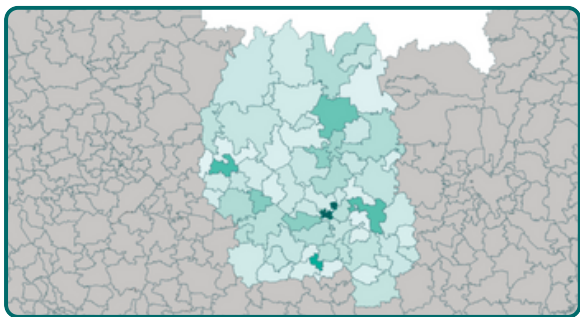

Кількість ЗЗСО: **-****

Кількість учнів: **-****

*за наявними даними; частково дані недоступні
**дані відсутні

Житомирська

Державний кордон:

- республіка білорусь

кількість громад: **4**

Кількість населених пунктів: **248**

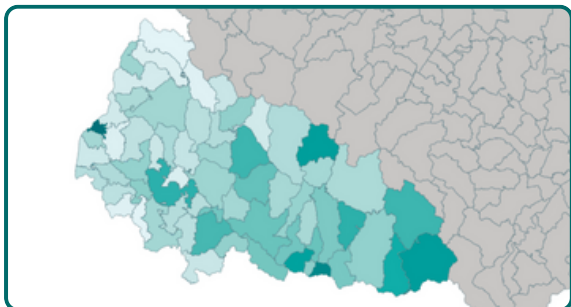
Чисельність населення: **92 115**

Кількість ЗЗСО: **66**

Кількість учнів: **10159**

Закарпатська

Державний кордон:

- Румунія
- Угорщина
- Словаччина
- Республіка Польща

кількість громад: **23**

Кількість населених пунктів: **190**

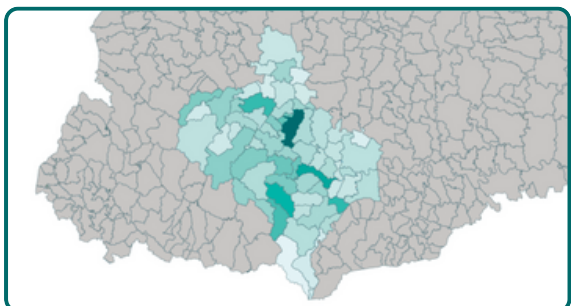
Чисельність населення: **471 450**

Кількість ЗЗСО: **201**

Кількість учнів: **56 099**

Івано-Франківська

Державний кордон:

- Румунія

кількість громад: **2**

Кількість населених пунктів: **23**

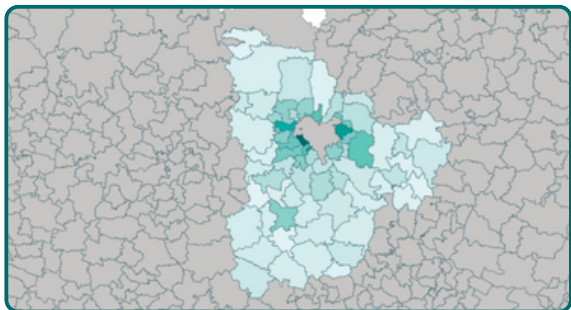
Чисельність населення: **10 554**

Кількість ЗЗСО: **17**

Кількість учнів: **1376**

Київська

 Державний кордон:

- республіка білорусь

кількість громад: **2**

Кількість населених пунктів: **111**

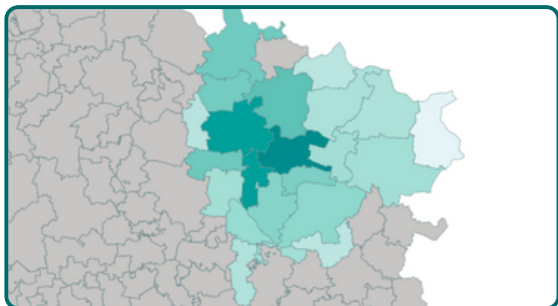
Чисельність населення: **34 189**

Кількість 33CO: **23**

Кількість учнів: **3133**

Луганська

 Державний кордон:

- російська федерація

кількість громад: **13**

Кількість населених пунктів: **381***

Чисельність населення: **501 071***

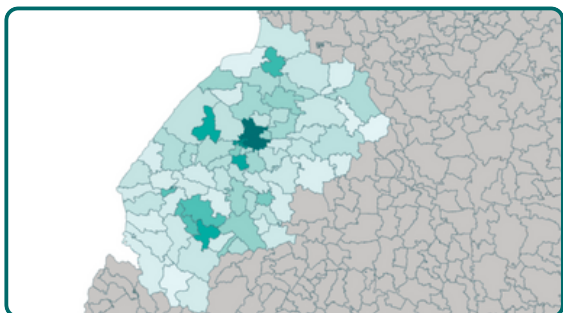

Кількість 33CO: **7***

Кількість учнів: **1285***

*за наявними даними; частково дані недоступні

Львівська

 Державний кордон:

- Республіка Польща

кількість громад: **12**

Кількість населених пунктів: **472**

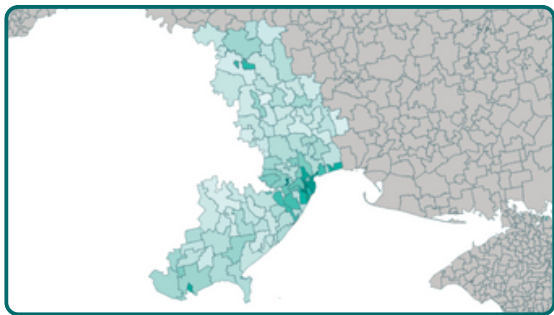
Чисельність населення: **304 025**

Кількість 33CO: **221**

Кількість учнів: **32084**

Одеська

Державний кордон:

- Румунія
- Республіка Молдова

кількість громад: **24**

Кількість населених пунктів: **388**

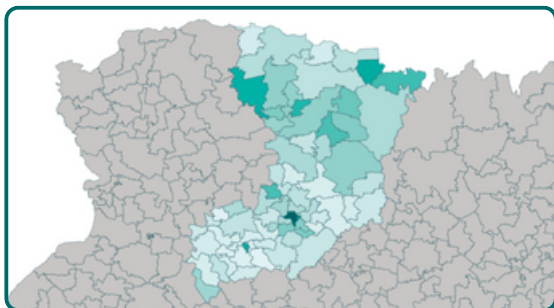
Чисельність населення: **501 445**

Кількість 33CO: **225**

Кількість учнів: **52 946**

Рівненська

Державний кордон:

- республіка білорусь

кількість громад: **6**

Кількість населених пунктів: **84**

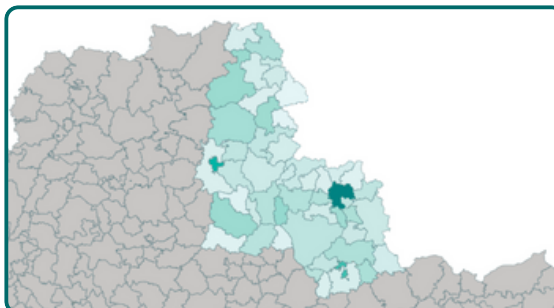
Чисельність населення: **65 316**

Кількість 33CO: **50**

Кількість учнів: **12 987**

Сумська

Державний кордон:

- російська федерація

кількість громад: **15**

Кількість населених пунктів: **409**

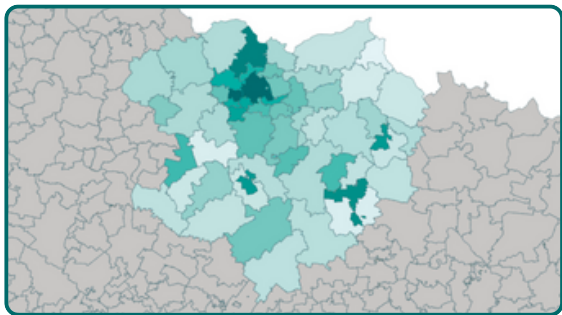
Чисельність населення: **173 532**

Кількість 33CO: **69**

Кількість учнів: **9 779**

Харківська

Державний кордон:

- російська федерація

кількість громад: **6**

Кількість населених пунктів: **288**

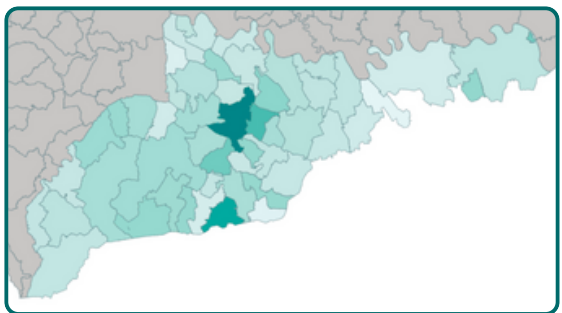
Чисельність населення: **139 698**

Кількість ЗЗСО: **38**

Кількість учнів: **7 954**

Чернівецька

Державний кордон:

- Республіка Молдова
- Румунія

кількість громад: **17**

Кількість населених пунктів: **154**

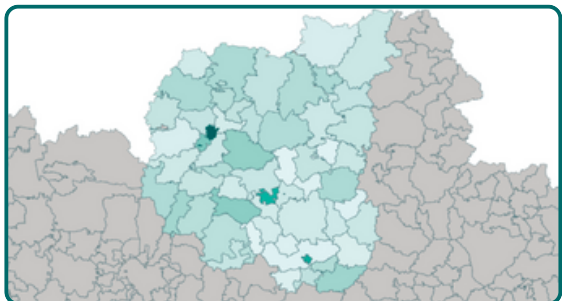
Чисельність населення: **232 162**

Кількість ЗЗСО: **130**

Кількість учнів: **26 211**

Чернігівська

Державний кордон:

- республіка білорусь
- російська федерація

кількість громад: **10**

Кількість населених пунктів: **516**

Чисельність населення: **148 681**

Кількість ЗЗСО: **76**

Кількість учнів: **10 604**

Найбільшу кількість територіальних громад на пограниччі мають Одеська (24) та Закарпатська області (23).

Досить високим є також показник у Чернівецькій (17), Сумській (15), Львівській (12), Волинській (11) областях. На противагу їм, у ряді регіонів зафіксовано 2-4 громади (Івано-Франківська, Київська, Вінницька, Житомирська), що пояснюється специфікою кордону та меншою протяжністю прикордонних територій.

Особливу ситуацію становлять Донецька (5 громад) і Луганська області (13 громад), де дані частково відсутні або істотно обмежені через тимчасову окупацію.

Аналіз чисельності населення територіальних громад на пограниччі України свідчить про виразну регіональну різноманітність.

Найбільші показники зосереджені у громадах Луганської (501 071 осіб), Одеської (501 445 осіб) та Закарпатської (471 450 осіб) областей. Тут прикордонні території поєднують значні за чисельністю міські громади та густонаселені райони, що формує високий людський потенціал.

До групи з помірною чисельністю належать громади Львівської (304 025 осіб), Чернівецької (232 162), Сумської (173 532), Чернігівської (148 681) та Харківської (139 698) областей. Їхня специфіка полягає у поєднанні великих адміністративних центрів і середніх за розміром громад, що забезпечує збалансований демографічний склад.

Найменші значення зафіксовано у громадах Житомирської (92 115 осіб), Вінницької (92 708), Рівненської (65 316), Київської (34 189) та Івано-Франківської (10 554) областей, що відображає особливості територіальної структури, адміністративного поділу та протяжності державного кордону у цих областях.

Ранжування за кількістю громад (од.)

Ранжування за кількістю населення (тис. осіб)

У регіонах пограниччя України, які мають державний кордон з іншими країнами, налічується **1302** заклади загальної середньої освіти (в т. ч. 7 закладів Луганської області; дані по Донецькій області відсутні), у яких навчається понад 256 тисяч учнів (**256 887 тис.**, в т. ч. 1 285 учнів у територіальних громадах Луганської області; дані по Донецькій області відсутні).

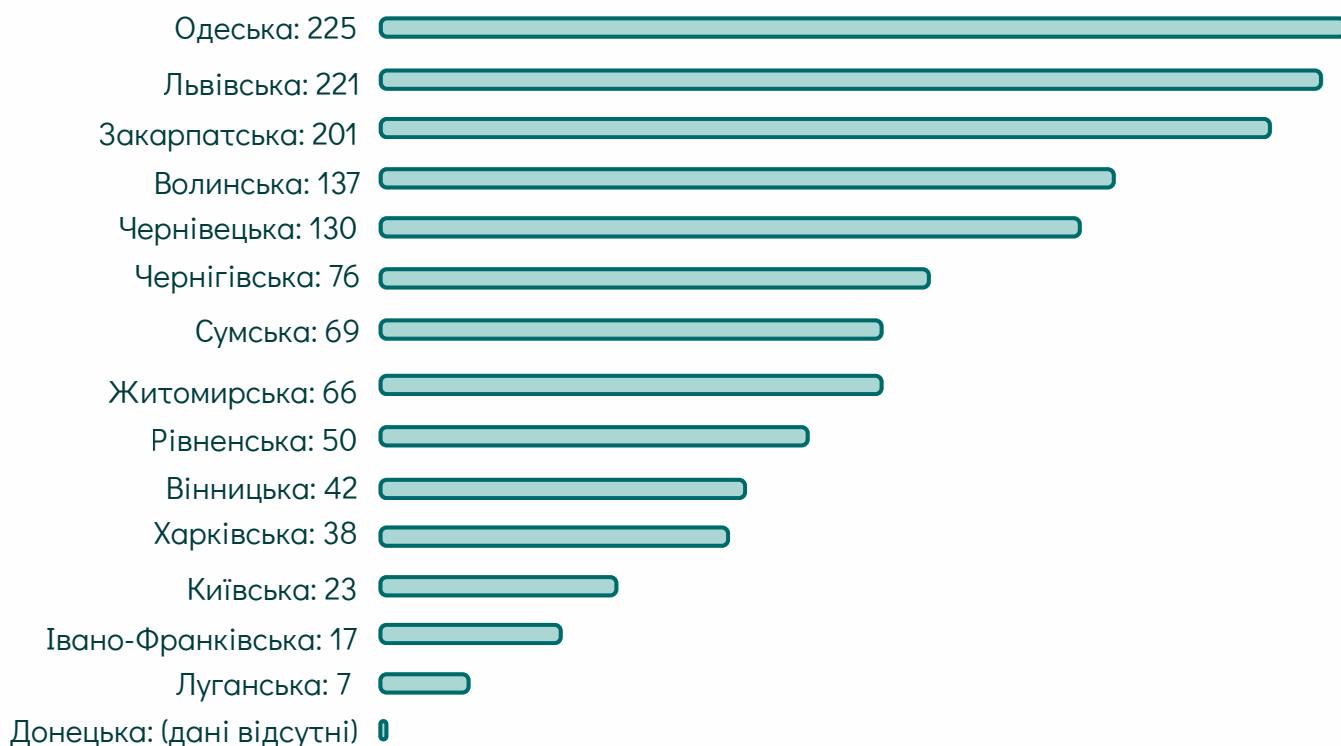
Найбільші мережі закладів загальної середньої освіти серед регіонів пограниччя мають територіальні громади Одеської (225 шкіл), Львівської (221), Закарпатської (201), Волинської (137) та Чернівецької (130) областей. Велика кількість ЗСО також налічується у територіальних громадах на пограниччі Чернігівської (76), Сумської (69), Житомирської (66), Рівненської (50) областей.

У територіальних громадах на пограниччі Вінницької області 42 школи, Харківської – 38, Київської – 23, Івано-Франківської – 17 (за наявними даними у територіальних громадах пограниччя Луганської області – 7 ЗСО, дані по Донецькій області відсутні).

Варто наголосити, що сама по собі кількість закладів загальної середньої освіти не може розглядатися як безпосередній показник високого рівня розвитку освітньої системи в громаді. Їх кількість у громадах на пограниччі безпосередньо залежить від демографічних і просторових чинників: чисельності населення, густоти його розселення, протяжності територій та специфіки адміністративно-територіального устрою.

Так, області з більшою кількістю громад і значними площами прикордонних районів (Одеська, Львівська, Закарпатська) мають розгалужені освітні мережі, тоді як у регіонах із меншими територіями чи нижчою кількістю населення відчутно меншою є і кількість закладів освіти. Важливу роль відіграють соціально-економічні особливості регіонів, міграційні процеси, безпекові виклики, що особливо позначається на сході країни, де функціонування освітніх закладів катастрофічно ускладнене, а подекуди неможливе.

Ранжування за кількістю ЗСО

За наявними статистичними даними щодо кількості учнів у громадах на пограниччі, що межують з іншими державами, спостерігається виразна регіональна диференціація.

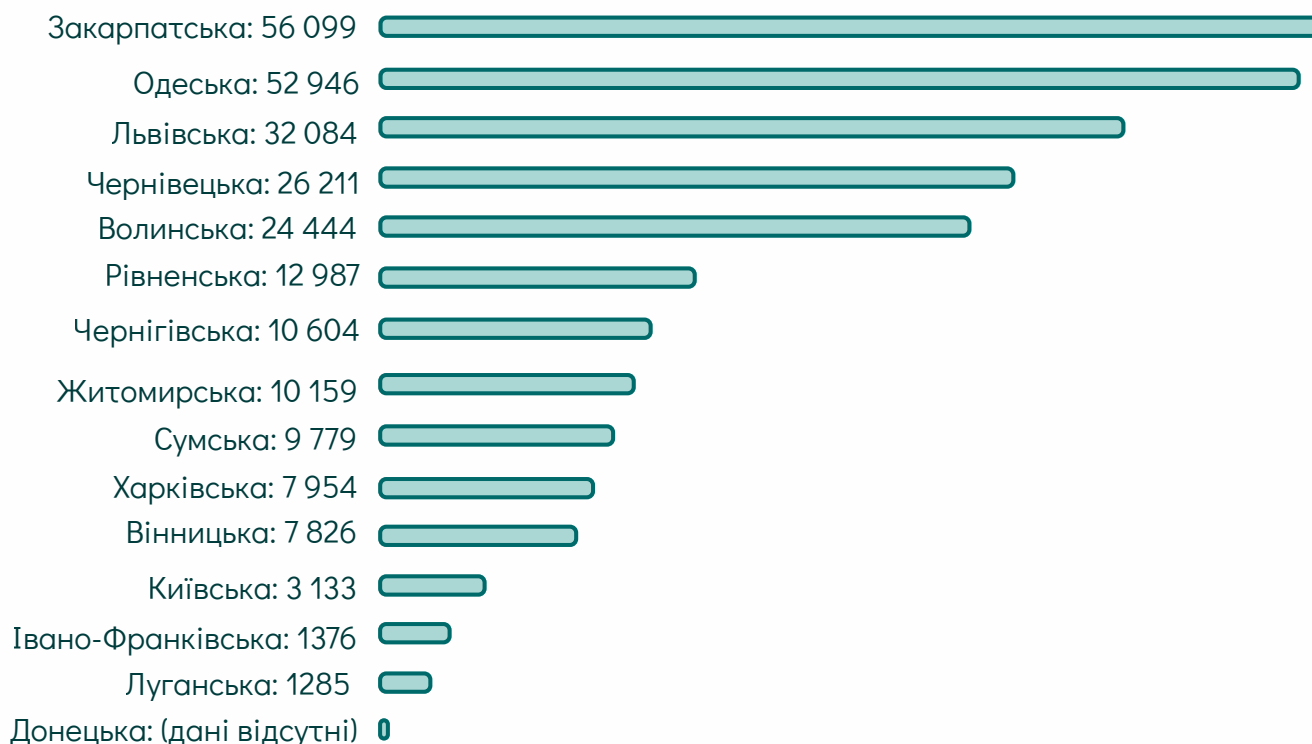
Найбільший контингент учнів (56 099 тис.) мають громади на пограниччі Закарпатської області, що пояснюється їх кількістю та значною протяжністю кордону.

Високі показники також зафіксовано в громадах на пограниччі Одеської (52 946 учнів) та Львівської (32 084 учні) областей. Дещо менші, але також вагомі показники характерні для громад на пограниччі Чернівецької (26 211 учнів) та Волинської (24 444 учні) областей, що свідчить про стабільність освітнього потенціалу цих регіонів.

Середні за чисельністю учнів показники мають громади на пограниччі Рівненської (12 987 учнів), Чернігівської (10 604) та Житомирської (10 159) областей. До групи з меншими показниками входять громади на пограниччі Сумської (9 779 учнів), Харківської (7 954 учні) та Вінницької (7 826 учнів) областей. Найнижчі значення зафіксовані у громадах на пограниччі Київської (3 133 учні), Івано-Франківської (1 376) та Луганської (1 285 учнів) областей.

Загалом понад чверть мільйона дітей та учнівської молоді проживають у громадах на пограниччі, що підкреслює їх значення для освітнього простору України. У цих регіонах зосереджено великий контингент учнів і розгалужену освітню мережу, яка потребує посиленої уваги з боку держави й органів місцевого самоврядування, адже громади пограниччя поєднують значний потенціал і ресурси з особливими викликами, зумовленими демографічними, культурними та безпековими чинниками.

Ранжування за кількістю учнів (тис. осіб)

ОСВІТА НА ПОГРАНИЧЧІ УКРАЇНИ

Частина 1.

ЗСО у територіальних громадах,
які межують з іншими державами:
просторово-статистичний аналіз

Інформаційні матеріали

www: <http://ipv.org.ua>

pogran.lab@ukr.net

[www.facebook.com/Відділ
виховання на пограниччі/](https://www.facebook.com/Відділ_виховання_на_пограниччі/)